

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1891 (Staatsblad N°. 124.)

Zondag 16 Juli 1899. N°. 1125.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonneementen en Advertentieaanvragen, die later dan *Dinsdag* 's namiddags 12 uur worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementenprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor het buitenland per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonneementen worden aangegonnen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertenties: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer 20 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verlagen van vereen. 12 Ct. p. regel.

„Indien gij niet beëndigen wilt.“

En sommigen, die afgekeerd waren van Joden, leerden de broeders, zeggende: „Indien gij niet beëndigen wilt naar de wijzen van Mozes, zoo kunt gij niet zalig worden.“ Hand, 15:1.

Wie geregeld de Schriften des Nieuwen Testaments leest, is vertrouwd met het diepgaand verschil van gevoelen, dat schier terstond na den Pinksterdag oprees over het vraagstuk der Besnijdenis.

Het kwam vanzelf en geheel ongedwongen in de kerken. De eerste bekeerlingen waren zooged als uitsluitend van Joodsche herkomst. Het is niet bekend, dat op den Pinksterdag in de opperzaal één enkele geloovige van niet-Joodsche afkomst aanwezig was.

Het laat zich vermoeden dat er ook enkelen uit de Jodengenooten onder waren, d. w. z. uit de Joden, die oorspronkelijk uit een Heidenschen stam afkomstig, sinds door den Proselytendoop in de „Gemeente der Joden“ waren overgegaan. Maar voor het onderhavig verschil was dit van geen betekenis. Ook de Joden, die waren bekeerd, en alsnu in het volk Israels ingelijfd.

Zonder vrees voor misvatting mag dus gezegd worden, dat de kerk van Christus begonnen is met uitsluitend te bestaan uit bekeerlingen, die de Besnijdenis als „zegel en teeken van de gerechtigheid“ ontvangen hadden.

En wie verstaat dan niet, dat deze eerste Christenen uit de Joden hun liefde voor Jezus, als we ons zoo uitdrukken mogen, nog koppelden aan hun eerbied voor de instellingen van Israël? De Doop, o, gewis, maar dan de Doop na de Besnijdenis. Zij zelve waren eerst besneden, en daarna hadden zij den Doop ontvangen. Wat lag dan meer voor de hand, dan te wenen, dat zoo voortaan de vaste regel zou zijn? Men zou beginnen met tot de „Gemeente der Joden“ te behooren, en voort zou men als zijnde Jood, ingelijfd worden in de Gemeente des Nieuwen Verbonds.

Van de groote gedachte der toekomst, dat eindelijk de kerk van Christus schier uitsluitend uit bekeerde Heidenen zou bestaan, had men in die eerste jaren nog geen flauw besef.

Men kon het zich niet anders voorstellen, dan dat de kerk van Christus hoofdzakelijk uit de Joden zou bevolkt worden; en dat hoogstens hier en daar enkele Heidenen zich bij die bekeerlingen uit de Joden zouden voegen.

Zoo bleven de Joden, naar ze waanden, de eigenlijke stam, waarop dan voorts enkele Heidenen zouden worden ingeënt. Juist zooals het dusver gegaan was, nadat de Proselytendoop de Jodengenooten inlijfde in de gemeenschap van het volk van Israël.

Dat hierin een geloofsfout school, valt niet te betwisten.

De Doop *vervangt* de Besnijdenis, en kan dies niet met de Besnijdenis saamgaan. Het één Verbond der genade had zijn tweemaal deeling, een deeling der profetie en een deeling der vervulling. En waar de vervulling intreedt, valt de dienst der schaduwen weg.

Profetie en vervulling, de schaduw en het wezen der zaak kunnen niet saam en tegelijkertijd bestaan. Ze volgen in tijdsorde op elkander. De profetie en de schaduw gaat vooraf. Dan komt het wezen en de vervulling. Maar als die gekomen zijn, is er noch voor de schaduw noch voor de profetie plaats meer.

De vervulling begint, waar de profetie haar einde bereikt heeft.

Bezat nu de bedeeling van de profetie, of de dienst der schaduwen, een eigen sacramenteel teken en zinnebeeld in de *Besnijdenis*, en daarentegen de bedeeling der vervulling en de dienst van het wezen, zijn sacramenteel teken en zinnebeeld in den *Doop*, — dan volgt hieruit rechtstreeks, dat waar de Doop kwam de Besnijdenis vanzelf wegviel, en dat Besnijdenis en Doop saam te willen vasthouden, duidelijk blijk was van begripsvervalsing.

Reeds dit nu was natuurlijk onzuiver. En reeds dit onzuivere kon niet duurzaam geduld worden.

Maar toch, zo lang er enkel begripsvervalsing en min zuiverlijk doorzichte bejden in school, zou dit zichzelf wel redden.

De uitkomst zou toonen, dat de Doop het won.

Erger werd het daarentegen toen zich in deze begripsvervalsing de trots van het Jodenhart mengde.

Toen gold het niet meer enkel een onzuiverlijk denken, en diensvolgens onzuiverlijk bejden, maar toen sloop er demonische zonde, sloop er verkeerdheid des harten in.

In steed van ootmoedigheid te erkennen, dat God de Joden waarlijk niet verloren had om hun meerdere uitnemendheid, maar geheel uit vrijmachtig welbehagen, alleen om Zichzelfs wille, beeldden vele Joden zich in, dat ze laatlunkend op den Heiden, als op een soort minder wezen, mochten neerzien.

Een Heiden gold hun als onrein, zichzelf hielden ze voor de reinen. Hun ge-roep was: „Ga, van mij uit, want ik ben heiliger dan gij.“ En waar zij nu uit hun reeds zoo hoogten staat van *Food* nog opklommen tot den nog hooger staat van *Christen-Food*, konden ze de gedachte niet uitstaan noch zetten, dat de onreine Heiden rechtstreeks tot dien hoogsten staat zou voortschrijden.

Neen, eerst moesten zulke Heidenen *Joden* worden, en als ze op die manier eerst van hun Heidensche onreinheid gezuiverd waren, dan eerst konden ze verwaardigd worden tot den ingang in het Messiaansche Koninkrijk. Zoo begon er, in wat eerst alleen begripsvervalsing en onzuivere bejdenis was, al spoedig vleeschelijke hoogmoed, zelfverheffing op hun afstamming uit Abraham, en trots op hun Israëlietisch karakter te spoken.

En hierna ging deze gedoopte Jodengroep rechtstreeks tegen het *wezen* zelf van het Christendom in, dat immers opkomt uit de diepe grondgedachte, dat *het alles alleen genade is*, zonder iets dat in ons werd gevonden, een genade die alleen *den nederige van geest* ten deel valt.

Hoe heeft nu, in naam van Jezus, het apostolaat destijds tegenover dit bedenkelijke verschijnsel positie genomen?

En dan valt tweemaal scherp te onderscheiden.

Zoodra en zoo dikwijls de apostelen van Jezus den demon van den vleeschelijken Joodschen trots op het spoor waren, stonden ze onoverwinnelijk pal, boden ze met manmoed weerstand, en aarzelden ze geen oogenblik buiten Christus te sluiten al wie niet op Christus als den eenigen Middelaar, maar op eigen Joodsche herkomst steunen wilde.

Met name Paulus vindt geen woorden scherp en bitter genoeg, om deze verdervers van de kuddes des Heeren tegen te staan, en hen als grijpende wolven uit de schaapskooi te verdrijven.

Dat zich meester maken van de heilige dingen des Ouden Verbonds om eigen hoogmoed mee te sieren was een heilighennis, die hij niet mocht of kon dulden.

Hier woelde een kwaad dat van meetaf met tak en wortel moest worden uitge-roeid.

Tegenover deze misleiders der schare weet Paulus van geduld noch van toegeeflijkheid.

Hen jaagt hij na met den geest van zijn woord en met al het vuur van zijn heiligen toorn.

Maar geheel anders is de houding van het apostolaat tegenover hen, bij wie alleen begripsvervalsing en een minder zuivere en heldere bejdenis in het spel is.

Tegenover degenen, die met een scherp woord over de apostolische lippen. Integendeel bij degenen wordt het *betrekkelijke recht* van den overgangstoestand, waarin ze verkeerden, erkend. Ja, hen ontziet zelfs Paulus met zulk een teederheid, dat hij hun ter wille een zijner jongeren besnijden laat, en zelf deel neemt aan een nog Joodsche gelofte.

Niet alsof daarmee de zuiverheid van bejdenis bij degenen voor onverschillig wordt verklaard.

Het einde van Paulus' strijd is een geheel wegvallen van de besnijdenis, een volledig overgaan in de bedeeling der vervulling, een volstrekt afnemen van al wat in Israël symbool en schaduw was.

Maar erkend wordt niettemin het goed en deugdelijk recht van den overgang uit toestand in toestand, een overgang die niet op één dag wordt gemaakt.

Het wordt niet alles over één kam geschoren. Er wordt onderscheid gemaakt naar het verschillend verleden van Jood en van Heiden. En al zal straks de tweemaal beek in één stroombed saamvloeien, en al zullen beide wateren in de één bedding van de kerk van Christus vroolijk ruischen, om dit doel te bereiken is tijd noodig, en tot het winnen van dien noodigen tijd moet het betrekkelijk recht van tweemaal religieuze levenswijze een tijdlang geëerbiedigd worden.

De waarheid in Christus is absoluut, maar, naar verschil van tijden en omstandigheden,

in vorm van uiting uiteenlopend, zonder dat de één vorm den anderen volstrekt veroordeelt.

Nu is dit in die mate op onze toestanden niet meer toepasselijk, maar toch ligt er ook voor ons een leering in.

Ook in onze dagen, en zelfs in onze eigen kring, is niet ieders verleden hetzelfde. O, Het scheelt zooveel, in wat kring we zijn opgegroeid, welk verleden we achter ons hebben. En zelfs scheelt het zooveel, of iemand geboren is in het zuiden of in het noorden van eenzelfde werelddeel. Ook mag niet vergeten, hoe de aanleg en het temperament van den één soms breed verschilt van den aanleg en van het temperament des anderen.

Uit dit verschil van opvoeding, verleden en aanleg nu, komt ook onder ons allerlei verschil van inzicht op, zoodat we een uiteenlopende blik op de waarheid hebben, maar nu eens van deze, dan van die zijde aanvatten, of ook op haar onderscheidende deelen een zeer verschillenden nadruk leggen.

Zelfs naar de provincien maakt dit in ons kleine land onderscheid.

En nu is de apostolische leer, dat we ons wachten zullen, om niet, voor het betrekkelijk recht voor die verschillen blind, ons eigen inzicht tot eenigen maatstaf te verheffen, maar dat we veelmeer met een open oog voor de noodzakelijkheid van deze uiteenlopende inzichten, ook aan anderen gunnen zullen, wat we voor onszelven begeren.

Met onverschilligheid jegens de waarheid heeft dit niets gemeen. En zoodra zich onder den dekmantel van die verschillen zondige roerselen bewegen, hebben wij evenals Paulus, geen oogenblik met onderwerping te wijken.

Maar voor het zich spreiden van den éénen lichtstraal van waarheid in zijn vele tinten, zal ons oog steeds geopend zijn, en zelfs daar waar we naverking van dwaling op het spoor zijn, zullen we rekenen met den tijd, die voor elken overgang van toestand in toestand noodig is.

Hier niet op te letten, heeft vooral aan jeugdige predikanten zoo dikwijls het leven verbitterd, en door de verbittering van hun leven de gemeente verdorven.

Ze vinden dan in de gemeente, die aan hun zorge wordt toevertrouwd, afwijkende denkbelden, anders loopende gewoonten en usantien, een „ligging van ziel“ die van de hunne verschilt.

En wie dat alles nu met één slag omzetten en vervormen wil, *wint* de gemeente niet, maar *verveemdt* er zich van.

En al moge er dan schuld van dwaling bij de gemeente zijn, stellig is er ook bij den overhaastigen prediker schuld, want het apostolisch voorbeeld is hij niet gevolgd.

Uit de Perg.

Het kan zijn dat hebben ook onze lezers op de hoogte te stellen van een correspondentie in de *Bazuin* tusschen de heeren Bavinck, Kuyper en Rutgers.

Prof. Bavinck had onze voorstelling, alsof, toen hij Amsterdam in de zaak kende, zijn brochure reeds gereed lag om binnen acht dagen de wereld in te gaan, weersproken.

Met het oog hierop schreef Prof. Rutgers:

AAN DE REDACTIE VAN DE „BAZUIN.“

Het zij mij vergund, U het volgende aan te bieden, met belevend verzoek, dat in het eerstvolgende nummer van uw blad te willen opnemen.

In het laatste nummer (de *Bazuin* van 30 Juni) is Prof. Bavinck opgekomen tegen een mededeeling over zijn bekend voorstel, die gedaan en gehandhaafd was in de *Heraut* van 4 en 25 Juni 11. Daar nu de substantie dezer mededeeling slechts van mij kon afkomstig zijn, ligt het zeker op mijn weg, te dien aanzien de noodige inlichting te geven. Niet om te herhalen, wat Prof. Bavinck reeds gezegd heeft; maar om zijne „Rectificatie“ met een paar bijzonderheden aan te vullen, en haar daardoor selve nog eenigzins te rectificeren.

„Inzake, met de eerste 14 alinea's van de genoemde „Rectificatie“ zou de lezer, zij het ook tegen de bedoeling van den schrijver zelf, lichtelijk kunnen en misschien wel moeten afleiden, dat de *Heraut* voor zijne mededeeling geen genoegzamen grond had, terwijl men voorts nog zou kunnen denken: dat de brochure van Prof. Bavinck, vóórdat zij gepubliceerd was, aan Prof. Kuyper en mij reeds bekend was, zoo al niet geheel, dan toch wat de hoofdpunten aangaat; en dat een aan de publicatie van het voorstel voorafgaand overleg op een wegering onzerzijds zou zijn afgeleut.

Al zulke gevolgtrekkingen nu, die Prof. Bavinck natuurlijk niet voor zijne rekening zou nemen; maar waartoe zijne woorden toch wel eenige aanleiding geven, zouden zonder twiifel onjuist zijn, met de feiten zelve in strijd.

Van het hier bedoelde voorstel hebben Prof. Kuyper en ik, voor het eerst, iets gehoord door een brief van Prof. Bavinck aan mij van 5 Jan. 1899, waarin aan de mededeeling van het voorstel zelf o.a. voorafging: „Dit wetende (n.l. dat de zaak der opleiding tot den dienst des Woords op de aanstaande Generale Synode aan de orde zou

komen), heb ik een brochure geschreven en daarin een voorstel opgenomen in betrekking tot Theol. School en Vrije Univ. Op een vergadering van Curatoren en Hoogleraren gister en eergister alhier gehouden, mocht dit voorstel de algemeene instemming verwerven. De brochure gaat daarom de volgende week de wereld, of althans de kerken in. Vooral wilde ik gaarne weten, of het ook uwzijds aanbeveling en steun kan vinden. Daarom verzoek ik U vriendelijk, van het volgende kennis te willen nemen, er met Kuyper over te willen spreken en mij dan uw oordeel kortelijk te doen weten.“

Van achteren blijkt nu, dat hetgeen die brief over de publicatie van brochure en voorstel bericht, minder juist was uitgedrukt. Het is zeer begrijpelijk, dat de schrijver zich dit thans niet meer herinnert. Maar het is zeker niet minder begrijpelijk, dat Prof. Kuyper en ik in die woorden gelezen hebben, dat de brochure voor publicatie geheel klaar was, daar zij anders toch wel niet binnen één week in ieders handen zou kunnen komen. Voor zoover de gewraakte mededeeling van de *Heraut* (dat de brochure, toen wij er kennis van kregen, reeds gedrukt gereed lag en binnen een week de wereld inging!) een „onwillekeurige vergissing“ was, of een voorstelling der zaken geheel bezijden de waarheid, kan dit niet op onze rekening gesteld worden. De „voorstelling“ (dat de brochure „binnen een week de wereld inging“) was geheel en letterlijk van den schrijver zelf; en daarin had de „vergissing“ haren grond.

Op dien brief van 5 Jan. is door mij terstond geantwoord. En al weet ik nu de woorden van mijn schrijven mij natuurlijk niet meer te herinneren, ik weet toch wel, dat dat antwoord geeststins weigerde, over het bedoelde voorstel in overleg te treden. Juist integendeel, ik verklaarde mij, ook uit naam van Prof. Kuyper, daartoe bereid. Alleenlijk, wij verklaarden tevens, dat wij niet binnen enkele dagen ons oordeel zouden kunnen geven, maar wij van een voorstel, dat voor de geheele Vrije Universiteit van zoo ingrijpenden aard was, niets konden zeggen, zonder voorafgaand overleg met onze collega's en curatoren; te meer, omdat de voorsteller zelf zijne collega's en curatoren reeds had geraadpleegd.

Tegen onze verwachting werd mij daarop door Prof. Bavinck in een brief van 9 Jan. geantwoord, dat hij mededeeling van zijn voorstel aan onze collega's en curatoren vóór de uitgave zijner brochure niet wenschte, en dus, daar wij zulks wel noodig achtten, zijne brochure nu zoo spoedig mogelijk zou uitgeven.

„Ik had daarvoor“ (schrijft Prof. Bavinck in zijne „Rectificatie“) „verschillende redenen en deelde die mede, maar het mocht tot geen overeenstemming leiden. Men mag dus niet zeggen, dat er geen overleg gewild is. De waarheid is, dat de poging tot overleg, daargelaten nu naar de schuld ligt, mislukte is.“

Laat mij hierbij nog aantekenen, dat hij, gelijk wederom zeer begrijpelijk is, zich de datums niet precies meer herinnert. De bedoelde redenen, drie in aantal, heeft hij zonder twiifel aan mij medegedeeld. Maar eerst in een brief van 12 Febr., toen de brochure reeds sedert 14 dagen in ieders handen was, en toen dus voorafgaand overleg of overeenstemming niet meer mogelijk was. Daarom heb ik toen niet geantwoord, dat en waarom ik die redenen ongegrond achtte. Dat zou doelloos geweest zijn, toen er aan de zaak zelve niet meer te doen was.

Ten slotte nog een mededeeling, om te voorkomen, dat het bovenstaande nu soms aanleiding geve tot verkeerde gevolgtrekking.

Men zou kunnen denken, dat het reeds vaak genoemde voorstel de hoogerleeren van de Theol. School en die van de Vrije Universiteit zoo van elkander verwijderd had, dat zij daardoor als twee partijen min of meer vijandig tegenover elkander staan.

Daarom is het mij aangenaam, te kunnen besluiten met de verzekering, dat dit geenszins het geval is. Op dit oogenblik is er zeker een verschil in zake de opleiding, en de vraag nu daargelaten, of en in hoeverre dit verschil al dan niet principieel is, we zijn eenzijdig vóór en anderszijds tegen het gedane voorstel. Maar ik zou wel wenschen, dat ieder eens inzage kon nemen van de brieven, die Prof. Bavinck en ik daarover gewisseld hebben, of getuige had kunnen zijn van onze samenspreking, toen hij in April 11, ter gelegenheid van een vergadering voor de Zending, mij het genoemde deed van bij mij te logeren. Moge slechts op de komende Synode, bij de beradening, geest en toon even broederlijk en vriendschappelijk zijn.

Amsterdam, 1 Juli 1899.

En evenzoo, geheel onafhankelijk hiervan, Prof. Kuyper:

AAN PROF. DR. H. BAVINCK.

Hooggeacht Broeder!

In de laatste *Bazuin* verklaart gij, hetgeen dezerzijds over het gemis aan voorafgaand overleg gezegd was, voor onjuist, ja voor bezijden de waarheid.

Vergun mij daarom uw geheugen terug te roepen naar hetgeen gij op 5 Januari j.l. aan onzer beider vriend Prof. Dr. Rutgers, met het verzoek het ook aan mij mede te deelen, schreef: Ziehier uw eigen woorden; letterlijk aangehaald:

„In de kerken leeft het zeer verklaarbare verlangen voort, om de bestaande verschillen over de opleiding tot den Dienst des Woords tot een definitieve oplossing en beslissing te brengen. In Groningen werkt men in onderscheidene Classen in dien geest (zie b.v. „Vrije Kerk“ Dec. 08); en van uit Groningen komt de zaak zeker op de Synode.

„Dit wetende, heb ik een brochure geschreven, en daarin een voorstel opgenomen in betrekking tot Theol. School en Vrije Universiteit. Op een vergadering van Curatoren en Hoogleraren, gister en eergister alhier gehouden, mocht dit voorstel de algemeene instemming verwerven. De brochure gaat daarom de volgende week de wereld, of althans de kerken in. Vooral wil ik gaarne weten, of het ook uwzijds aanbeveling en steun kan vinden.

Daarom verzoek ik u vriendelijk, van het volgende kennis te willen nemen, er met Dr. Kuyper over te willen spreken en mij dan uw oordeel kortelijk te doen weten.“

Dit schrijven werd hier Vrijdag den 6den Jan. j.l. ontvangen, en wij vernamen alzoop op 6 Januari, dat uwe brochure uiterlijk Zaterdag den 14den Jan., dat is *niet* dagen later, niet ter perse, maar *de wereld inging*.“

Er stond zelfs niet bij; tenzij gij ernstige bedenkingen mocht hebben. Het stond er absoluut. En als reden van die *stellige* verschijning uwer brochure, binnen uiterlijk acht dagen, werd door u zelf het feit opgegeven, dat een vergadering van Curatoren en Hoogleraren te Kampen algemeen instemming met uwe voorstellen betuigd had.

Of nu al van achteren blijkt, dat de verschijning van uwe brochure nog drie weken toefde, ja dat ze op 6 Januari nog niet eens bij den drukker was, doet natuurlijk niets ter zake.

Wij konden op 6 Januari niet anders rekenen, dan met hetgeen in uw eigen brief stond, en die brief hield in, dat uwe brochure uiterlijk overnacht *de wereld inging*.”

Het is zoo, gij schreeft niet, dat ze reeds geest was, maar hoe konden wij het ons anders voorstellen, of een brochure die binnen uiterlijk acht dagen te verschijnen stond, zou reeds ter perse zijn.

Wat ik op dit punt in de *Heraut* schreef, rustte alzoop op uwe eigene woorden, en op uwe woorden alleen. En nu nog een kort woord over ons antwoord op uw brief.

Konden en mochten Coll. Rutgers en ik antwoorden, zonder onze overige ambtgenooten te hebben geraadpleegd, in een zaak die ook hun gold, en die over hun geheele toekomst kon beslissen?

Konden en mochten wij dat doen, nu gij ons zelf schreeft, dat gij er al uwe ambtgenooten, en zelfs alle Curatoren wel in gekend hadt?

Zeker ware dit mogelijk geweest, zoo uwe bedoeling ware geweest ons *voorloopig* te polsen. Niet nu uwe brochure binnen uiterlijk acht dagen *de wereld inging*, en de zaak dus geklonken was.

Wij mochten onze ambtgenooten niet voor een fait-accompli stellen, al eerbiedig ik dus de mij nog altoos onbekende redenen, die u bewogen hebben om ons niet in deze zaak te kennen, alvorens te van uw zijde tot beslissing was gekomen, toch mag ik er het oeg niet voor sluiten, dat juist hierdoor uw poging niet kon slagen, zoodra bleek, dat uw voorstel slechts de symptomen van een deel der kerken wegdreef.

Laat ons daarom intusschen geen oogenblik wanhopen aan de bereiking van het schoone doel, dat u en ons voor oogen zweeft.

Te Groningen kan de gewenschte *beslissing* nu nog niet onstands verregen worden; maar wel kan nu voorstel uitnemende diensten doen, om nu reeds te Groningen zoodanige maatregelen te nemen, als binnen niet te langen tijd tot die beslissing leiden kunnen.

Van harte hoop ik, dat ik nog vroeg genoeg uit de Pyrenee terugkom, om hiertoe mijnerzijds in en bond met u, krachtig mede te werken.

Geloof mij steeds van heeler harte

Uw Vriend en Broeder, KUYPER.

Amsterdam, 3 Juli 1899.

En eindelijk gereplieerde Prof. Bavinck in dezer voege:

MISVERSTAND.

De H-Redacteur van de *Bazuin* had de vriendschappelijkheid, mij met bovenstaande brieven van de Hoogleraren Rutgers en Kuyper in kennis te stellen, en verschaft mij daardoor de gelegenheid, om er aanstonds een kort woord aan toe te voegen en daarmee deze zaak te beëindigen.

Het blijkt dat er een misverstand heeft bestaan. Dat is nu wel jammer, maar het is toch veel beter dan dat er vermoeden was van kwade trouw. Uit de woorden van mijn brief, die door beide Hoogleraren worden aangehaald, hebben zij afgeleid, dat de brochure in druk gereed lag en binnen een week algemeen verkrijgbaar zou zijn. Ik had er echter geen andere bedoeling mede, dan dat ze *op schrift* gereed was en de volgende week ter perse ging, nadat vooraf het oordeel van de broeders Rutgers en Kuyper ingewonnen was. Ik kan niet nagaan, in hoever dit misverstand door andere uitdrukkingen in mijn schrijven misschien voorkomen had kunnen zijn. Maar dat doet er ook minder toe. Het feit is, dat er een misverstand heeft geheerscht.

Nu ik dit weet, voel ik mij niet meer tot dank verplicht, dat de Hoogleraren Rutgers en Kuyper, in weerwil van hunne meening, dat de brochure gedrukt en ter verzending gereed lag, toch nog tot overleg bereid waren.

Wel stellen zij dit voor te doen op een wijze, die met den oorsprong en de strekking van het voorstel in strijd was, en daarom mijnerzijds niet kon aangenomen worden. Maar zij waren toch op zichzelf niet ongenegen, om het naar hunne meening „gedrukte en ter verzending gereed liggende“ voorstel in hunne kringen te bespreken.

Ja, wat meer zegt, in weerwil van die meening heeft Dr. Kuyper het voorstel in de *Heraut* week aan week besproken, en aan geen enkele *Kerk* de raad gegeven, om op dien grond van de brochure geen notitie te nemen.

Integendeel. Vlak het omgekeerde is geschied. Ik voel mij daardoor tot bijzonderen dank verplicht en zeg nu te meer: hoe jammer, dat de *Heraut*, die van de eerste brochure zulk een ongunstige meening koesterde en desniettemin met hare kritiek een aanvang maakte en deze weken lang voortzette, terstond na het verschijnen der tweede brochure de zaak voor afgemaakte hield en het bijltje erbij neerlegde.

Maar daar is thans niet meer aan te doen. Laten wij deze vriendschappelijke polemiek beschouwen als een korte episode, die thans voorbij is en waarna de aandacht aan de bijzaken weer naar de hoofzaak kan heengeleid worden. Ik verlijd mij zeer over de slotwoorden van de brieven van Prof. Rutgers en Prof. Kuyper. Wie weet, wat verassing de Synode ons nog brengt!

Zelfs dat nummer van de *Heraut*, dat in eens de verdere bespreking van het voorstel afbrak (nr. van 4 Juni, verklaarde, dat de verandering, die het voorstel aannemelijk zou maken, niet zoo groot behoefte te zijn. En wie nu bl. 38 van de rede: *Band aan het Woord* aandachtig leest, en daarmee de grondgedachte van het voorstel vergelijkt, vindt zeker wel verschil, maar toch lang niet zoo, als sommigen het hebben uitgeneten. De hope, dat het tot eenheid van opleiding zal komen, is nog niet ganschelijk weggenomen.

Het zal mij aangenaam zijn, als ik met de Broeders Kuyper en Rutgers zal mogen medewerken, om beide partijen nader tot elkander te brengen.

H. BAVINCK.

Kampen.

Er blijkt dus uit, dat onze voorstelling letterlijk uit het officieel stuk genomen was. Alleen hadden we ten onrechte er uit afgeleid, dat het stuk ook reeds gedrukt was.
